

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қахрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҒОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPARATIV FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboyeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdievich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҲБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Xurramov Rustam Sayfiddinovich</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

07.00.00-Тарих фанлари

Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich
O'zbekiston Fanlar akademiyasi
Tarix instituti tayanch doktoranti
Email: misha.smb.97@gmail.com

**TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING
FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)**

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot ishida, Toshkent protez-ortopediya sanoat korxonasi faoliyati, uning xato va kamchiliklari, urush nogironlarning protez buyumlari bilan ta'minlanish darajasi, O'zbekiston SSR Itimoiy ta'minot ministrlarining bu borada qabul qilgan qarorlari kabi masalalar tahlil qilingan

Kalit so'zlar: Ijtimoiy ta'minot, protez-ortopedik, Uzkoopinsovet, shaxsiy va akademik pensionerlar, ITXK, bandajlar.

Сиддиқов Миршод Бахтиёрвич
Докторант Института истории
Академии наук Узбекистана

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТАШКЕНТСКОГО ПРОТЕЗНО-ОРТОПЕДИЧЕСКОГО
ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ (1941-1945 ГГ.)**

Аннотация. В данном исследовании рассматриваются такие вопросы, как деятельность Ташкентского протезно-ортопедического производственного предприятия, его ошибки и недостатки, уровень обеспечения инвалидов войны протезами, решения, принимаемые министрами социального обеспечения Узбекской ССР. в связи с этим были проанализированы.

Ключевые слова: Социальное обеспечение, протезирование и ортопедия, Узкоопинсовет, персональные и академические пенсионеры, ИТСК, бандажи.

Siddikov Mirshod Bakhtiyorovich
Doctoral student of the Institute of History
of the Academy of Sciences of Uzbekistan.

**ACTIVITY OF TASHKENT PROSTHETIC ORTHOPEDIC INDUSTRIAL ENTERPRISE
(1941-1945)**

Abstract. In this research, issues such as the activity of the Tashkent prosthetic-orthopedic industrial enterprise, its errors and shortcomings, the level of provision of war-disabled people with prosthetics, the decisions taken by the Ministers of Social Security of the Uzbek SSR in this regard were analyzed.

Key words: Social security, prosthetics and orthopedics, Uzkoopinsovet, personal and academic pensioners, ITSK, bandages.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N04>

Ikkinchi jahon urushi insoniyat tarixidagi eng mudhish urushlardan biri bo'lib, unda millionlab begunoh insonlar halok bo'ldi. Tirik qolganlarning ko'pi esa urushdan nogiron sifatida o'z vatanlariga qaytib keldi. O'zbekiston xalqi ham bu urushda boshqa davlatlar singari katta talafotlarni boshidan kechirdi. Minglab insonlar halok bo'ldi, aksariyat qismi esa jang maydonlaridan nogiron bo'lib qaytdi.

Vatan uchun qahramonlarcha jang qilgan, o'z jonini ham ayamagan urush qatnashchilariga hamda ularning oilalariga O'zbekiston hukumati tomonidan qonunda ko'rsatilgan imtiyozlar berildi. Jumladan, ularni davlat pensiyasi bilan ta'min etish, nogironlarni sanatoriyalar va dam olish uylariga yuborish maqsadida millionlab mablag' ajratildi. Shaharlarda va sanoat markazlarida urushi nogironlari uchun maxsus magazinar, do'konlar, oshxonalar ochilib, ularning moddiy-maishiy ahvollarini yaxshilash borasida ko'plab ishlar qilindi. Shuningdek, urushdan keyingi davrlarda jang harakatlarida jiddiy jarohatlangan nogironlarini ijtimoiy jihatdan muhofaza qilish borasida bir qator ishlar amalga oshirildi. Avvalo buni urush nogironlariga ko'rsatilgan tibbiy-meditsina yordami misolida ko'rish mumkin. Shu sababdan ham ular uchun ko'plab sog'liqni saqlash muassasalarini qurishga kirishildi. Jumladan, Urush nogironlarini protez-ortopedik mahsulotlari bilan ta'minlash, ularning mehnat qobiliyatini tiklash va foydali mehnatga jalb qilish maqsadida muhim ishlar amalga oshirildi.

Mazkur tadqiqot ishida, Toshkent protez-ortopediya sanoat korxonasi faoliyati, uning xato va kamchiliklari, urush nogironlarning protez buyumlari bilan ta'minlaganlik darajasi, O'zbekiston SSR Ijtimoiy ta'minot ministrlarining bu borada qabul qilgan qarorlari kabi masalalar tahlil qilingan.

Urush yillarida O'zbekiston SSR Ijtimoiy ta'minot xalq komissarligi sanoati quyidagi korxonalarni birlashtirgan edi:

1. Toshkent protez-ortopediya zavodi
2. Protez yarim tayyor mahsulotlar zavodi (Uzkoopinsovet)
3. Samarqand, Farg'ona, Nukus va Toshkent shaharlarida 4 ta protez ta'mirlash ustaxonasi [10; 35-b].

Shulardan Toshkent protez-ortopedik zavodi O'zbekiston tarixidagi birinchisi hisoblanib, 1922-yili tashkil etilgan [1; 15-b]. Ushbu korxonada O'zbekiston xalqining protez-ortopediya buyumlariga bo'lgan ehtiyojini qondirishi kerak edi. Urush yillarida ushbu protez sanoat korxonasi keng rivojlantirildi. Urush nogironlarini kerakli jihozlar bilan ta'minlash, ularga g'amxo'rlik qilish borasida O'zbekiston SSRdagi barcha sanoat korxonalar singari, Toshkent protez-ortopediya zavodi ham bu borada katta ishlarni amalga oshirdi.

O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komiteti (b) va hukumati respublika protez sanoati holatiga katta e'tibor qaratdi. Jumladan, O'zbekiston SSR Ijtimoiy ta'minot xalq komissarligining Vatan urushi nogironlarini ish bilan ta'minlash bo'limi boshlig'ining o'rinbosari Kayakinning 1942-yildagi ishchilarni protezlash tartibi to'g'risidagi chiqargan ko'rsatmasiga binoan quyidagi shaxslar protez-ortopediya buyumlarini davlat hisobidan bepul olish huquqidan foydalanadigan bo'ldilar:

- a) Vatan urushi nogironlari va Qizil Armiya hamda harbiy-dengiz floti, chegara va ichki qo'shinlarda harbiy xizmat o'taganlar;

- b) davlat ijtimoiy-sug'urta pensiyalari bilan ta'minlangan pensionerlar;
- c) shaxsiy va akademik (ilm-fan xodimlari) pensionerlar
- d) boshqa toifadagi nogironligi bo'lgan shaxslar (baxtsiz hodisa, bolalik va boshqalar);
- e) protezga muhtoj ishchilar, xizmatchilar hamda talabalar[6; 9-b].

Urush nogironlariga g'amxo'rlik qilish hamda ularni protez-ortopedik buyumlar bilan ta'minlash keyingi yillarda ham to'xtab qolgani yoq. Masalan, birgina 1943-yilning o'zida 19 ming kishi protez buyumlari bilan ta'minlandi [11; 43-b].

1944-yil boshida O'zSSR Xalq Komissarligi Soveti protezlar ishlab chiqarishni ko'paytirish va O'zbekiston SSRda Vatan urushi nogironlari bo'lgan faxriylarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash maqsadida maxsus qarorlar qabul qildi. Unga ko'ra, protez-ortopediya buyumlariga buyurtmalar ishlab chiqarish asosan davlat mudofaa qo'mitasi tomonidan belgilangan muddatlarga amalga oshirilishini (murakkab protezlar bundan mustasno) belgilab qo'yish, protez-ortopediya mahsulotlari sifatini oshirish, yangi turdagi protezlar ishlab chiqarish zarurligi ta'kidlandi [10; 35-b]. Jumladan, yangi turdagi protezlar ishlab chiqarish borasida muhim ishlar qilindi. Ilgari yangi turdagi protez buyumlari Moskvadan buyurtma qilingan bo'lsa, endilikda bunday mahsulotlarning o'zimizda ham ishlab chiqarish sekinlik bilan yo'lga qoyila boshlandi.

Shuningdek, 1945-yil 1-yanvarda O'zbekiston SSRda protez-ortopediya buyumlari bilan ta'minlash tartibi to'g'risida yo'riqnomaga ko'ra, "Vatan urushi nogironlari va barcha guruh va toifadagi nogironlarni, shuningdek, ishchilar va ularning oila a'zolarini, kolxozchilarni va talabalarni ta'minlash O'zbekiston SSR Ijtimoiy ta'minot xalq komissarligi va uning organlari tomonidan amalga oshiriladi" – deb belgilab qo'yilgan edi. Protezga muhtoj shaxslar Toshkent shahridagi protez – ortopediya zavodiga (*Toshkent shahri, Karl Marks ko'chasi N-85*) yuborilgan. Ishchilarni protez-ortopediya buyumlari bilan ta'minlash ushbu yo'riqnomaning 2-moddasida ko'rsatilgan yirik protez-ortopediya buyumlari bepul bo'lib, Ijtimoiy ta'minot xalq komissarligi (ITXK) hisobidan taqdim etilgan[5; 46-47-b].

Protez-ortopedik buyumlar bilan ta'minlanganlar qatorida bo'lgan, 1-guruh Vatan urushi nogironi Margolin urushdan oldin bosh hisobchi bo'lib ishlagan edi. Vatan urushida u ikkala qo'lsiz qolgan, unga protez qo'llar uchun professional moslamalar qilingan. Natijada yana u mutaxassisligi bo'yicha ishlash imkoniyatini ega bo'ldi. Vatan urushi nogironi Izboskant tumanida yashovchi Arapov, Nogiron harbiy sanoat zavodlaridan birida ishlaydigan Gorodetskiylar ham protez buyumlari bilan ta'minlanib, o'zlari ishlab kelgan avvalgi mehnat faoliyati bilan yana qaytib ishlash imkoniyatiga ega bo'ldilar[10; 35-b]. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Urush nogironlariga g'amxo'lik qilib, ularni jamiyatdan ajratmagan holda kerakli mehnat faoliyati bilan shug'ullanishga imkoniyat yaratish, ular uchun turli xil imtiyozlarni joriy etish borasida ishlar amalga oshirildi.

1945-yilda protez-ortopedik buyumlarning ishlab chiqarilish rejasi 1944-yilga nisbatan ko'plikni tashkil qilgan bo'lsada, ularning ta'minlanganlik ijrosi jihatidan esa sustkashlikka yo'l qo'yilgan.

O'zbekiston SSR Ijtimoiy ta'minot xalq komissarligi kollegiyasining 1945-yil 27-apreldagi yig'ilishida O'zbekiston SSR Ijtimoiy ta'minot xalq komissarligi protez-ortopediya zavodi direktorining ma'ruzasida 1945-yildagi kamchiliklar sanab o'tilgan:

a) Protez-ortopediya zavodi 1945-yil 1-chorak rejasini bajarmadi. Yalpi mahsulot ishlab chiqarish hajmi 74,5 foizga bajarilgan.

b) Farg'ona va Samarqanddagi protez-ortopediya ustaxonalari qoniqarli ishlamagan. Samarqand sexi 55,9 foiz, Farg'ona sexi 28,1 foiz protez-ortopedik buyumlar ishlab chiqargan, xolos.

c) Teri, gips va yog'och kabi asosiy, materillarning o'z vaqtida to'ldirilmaganligi rejaning bajarilmasliginining muhim jihatlaridan biridir[9; 12-b].

Yuqoridagi sabablar natijasida buyurtmalar o'z vaqtida bajarilmay qolishiga sabab bo'lgan.

Umumiy hisobda 1941-1945-yillar davomida quyidagi miqdorlarda urush nogironlari uchun protez-ortopedik buyumlar ishlab chiqarilganligini ko'rishimiz mumkin. 1941-yilga nisbatan 1944-yil uchun protezlarning ishlab chiqarilish miqdori: 1941-yilda 2100 protezlar, 1944-yilda 9727 protez yoki 463 % bo'lgan. 1941-yilda yalpi mahsulot 371 ming rubl, 1944-yilda esa 2473 yoki 667% bo'lgan.

1941-1945-yillardagi Ulug' Vatan urushi yillardagi protez-ortopediya buyumlari ishlab chiqarilish miqdori: turli xil protezlar – 33767 dona, ortopedik poyabzallar – 17431 juft, protezlar uchun poyabzal – 16733 juft, qo'ltiqayoqlar – 75466 dona, hassatayoqlar – 19908 dona, bandajlar – 4670 dona – jami mahsulotlar 167984 donani tashkil etgan [8; 32-b].

Shuningdek, protez-ortopediya buyumlarini urush nogironlariga yetkazib berish bilan bir qatorda, protez-ortopediya mahsulotlarini ta'mirlash ishlari, ularning muddatlari ham muhim o'rin tutadi. Bu borada 1945-yil 1-yanvarda qabul qilingan yo'riqnomaga ko'ra, Toshkent protez-ortopediya zavodi quyidagi muddatlarda protez-ortopediya mahsulotlarini ta'mirlash ishlarini amalga oshirishi ta'kidlangan edi:

a) Protez qo'llar va oyoqlar 15 kun ichida

b) Korsetlar, asboblar, shinalar, ortopedik poyabzallar 10 kungacha

c) Katta protez-ortopediya mahsulotlarini ta'mirlash 10 kunda [6; 15-b]

Biroq protez ta'mirlash ustaxonalari bu yo'riqnomalarga amal qilmay ishlab chiqarish rejalarini bajarmagan. Masalan, Samarqand ustaxonalari 1944-yilda yalpi mahsulot ishlab chiqarish rejasi 78.8 foiz ga bajarilgan bo'lsa, 1945-yilning 1-yarmiga kelib bu raqam 54 foizga tushib qolgan. Xuddi shunday Farg'ona ta'mirlash ustaxonalari ham o'ziga yuklatilgan normani bajarmay kelgan. Jumladan, 1944-yilda yalpi mahsulot ishlab chiqarish rejasi 50.4 foiz, 1945-yilning birinchi yarmida esa 49 foizga bajargan[10; 35-b]. Ko'rib turilganidek, bu kabi raqamlar Farg'ona va Samarqand protez-ortopedik ta'mirlash ustaxona rahbarlarining o'z oldiga qo'yilgan rejalarining bajarilishi uchun haqiqatdan kurashmayotganligi, shaxsiy tashabbus ko'rsatmasligi, ustaxonalarning kengaytirish va mexanizatsiyalash haqida qayg'urmasligi, kadrlar va mahalliy millat vakillarini tayyorlamasliklari, o'z vazifalarini bajarmaganliklarini ko'rish mumkin. Vaholanki, ularning asosiy vazifasi protez buyumlarning ta'mirlashga o'z vaqtida e'tibor berishdan iborat edi.

Urushdan keyingi yillarda ham urush nogironlari hamda nogironligi bo'lgan shaxslarni protez-ortopediya buyumlari bilan ta'minlash borasida ko'plab qarorlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston SSR Ijtimoiy ta'minot vaziri I.Achilbekovning "Nogironlar uchun nogironlar aravachalarini tayinlash to'g'risi"dagi 1949-yil 20-martdagi qabul qilgan qaroriga binoan barcha muhtoj nogironlar hamda baxtsiz hodisa natijasida nogiron bo'lib

qolgan, shuningdek bolalik kasalliklari nogironlariga (agar ular tuman shahar kengashida ro'yxatga olingan va pensiya oladigan bo'lsa) protez aravachalar bepul berilgan. Protez aravachalar yaroqsiz holga kelib qolganda, boshqasiga almashtirilib berilgan. Biroq bunday holat faqat ishlab chiqarilgan nogironlar aravachasiga 7 yil to'lgandan so'nggina amalga oshirilgan [6; 2-b].

Shuningdek, tayyorlashga yo'l bilan bog'liq bo'lgan, ya'ni nogironlarning borib kelish xarajatlarni protez-ortopedik korxonasi to'lagan. Agar protez-ortopedik buyumlarni tayyorlab beradigan protez korxonasida nogironlarning bir ozdan keyin yana qayta kelishi talab qilinadigan bo'lsa, u holda vaqtincha yashab turishi uchun uni bepul bino bilan ta'minlash zarur bo'lgan. Bunday bino bo'lmagan taqdirda turar joy binosini ijaraga olish uchun ketgan xarajatlar qoplangan [2; 7-b]. Biroq yangi ishchilar, xodimlar, shuningdek sobiq urush ishtirokchilarni uy-joy bilan ta'minlashda murakkabliklar mavjud edi. Toshkent shahar ijroiya qo'mitasining protez-ortopedik zavodni yotoqxona bilan ta'minlash to'g'risidagi qarori ham bajarilmagan [3; 127-b].

“Pravda vostoka” gazetasining 1946-yil 6-iyuldagi sonida “Vatan urushi nogironlariga – yuqori sifatli protezlar” nomli tanqidiy maqola e'lon qilingan [4; 3-b]. Maqolada Toshkent protez-ortopedik zavodining kamchiliklari sanab o'tilgan, shuningdek, urush nogironlariga bu borada yomon munosabatda bo'linganligi ham qayd etilgan.

Hattoki o'z kasbiga loqaydlik bilan qarab, bepul berilishi kerak bo'lgan protez-ortopedik buyumlarni sotish holatlari ham uchrab turgan. Masalan arxiv hujjatlarida keltirilishicha, Xorazm viloyati qo'riqlash boshqarmasi boshlig'i Nodirov urush nogironlariga bepul berilishi kerak bo'lgan protez-ortopediya buyumlarni nogironlarga sotishga va ulardan olingan pul mablag'larni o'zlashtirgan [7; 10-b].

Xulosa qilib aytganda, urushda ko'plab aholining yarador va nogiron bo'lishi mazkur korxonalarining yuklamasini oshirib yubordi. Shuningdek nogironlarning ehtiyojlarini qondirish uchun zavod va fabrikalardagi mavjud texnologiyalarning yillar davomida eski holatda saqlanib qolinganligi, aholining katta qismi (hattoki shifokorlarning ham) urushga safarbar etilganligi zavodlardagi ishchi kuchining yetishmasligiga olib keldi. Bundan tashqari, Toshkent protez-ortopedik zavodining moddiy-iqtisodiy jihatdan zarur miqdorda mablag' va sifatli materiallar bilan ta'minlanmaganligi yuqoridagi kamchiliklarning paydo bo'lishiga sabab bo'lgan edi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Mahkamova Q. O'zbekistonda sotsial ta'minot. –T.: O'zbekiston, 1982.
2. Mirzaahmedova S.M., Yefimova N.I. Baynalmilal jangchilar va ularning oilasiga berilgan imtiyozlar. –T.: O'zbekiston, 1990.
3. Nurullayev J. O'zbekistonda harbiy xizmatdan bo'shatilgan jangchilarni ijtimoiy muhofaza qilish (1945-1950 yy). Tarix fanlari nomzodi (tfn) diss...– Toshkent, 1995.
4. “Pravda vostoka”, 1946-yil 6-iyul.
5. O'zR MA, R-96-fond, 2-ro'yxat, 376-yig'ma jild.
6. O'zR MA, R-96-fond, 2-ro'yxat, 377-yig'ma jild.
7. O'zR MA, R-96-fond, yig'ma jild 460.

8. O'zR MA, R-96-fond, 2-ro'yxat, 488-yig'ma jild.
9. 9.O'zR MA, R-96-fond, 2-ro'yxat, 496-yig'ma jild.
10. O'zR MA, R-96-fond, 2-ro'yxat, 499-yig'ma jild.
11. 11. O'zR MA, R-96-fond, 2-ro'yxat, 503-yig'ma jild.